

Finansų ministrės Ingridos Šimonytės pranešimas Seime, birželio 19 dieną

Gerbiamasis Seime, dėkoju už man suteiktą galimybę pasisakyti prieš kelis įstatymo projektus, kuriuos pagal darbotvarkę šiandien turėtų jums pateikti mano kolega D. Jankauskas, ir suteikti šiek tiek bazinės informacijos bei pasidalinti išvalgomis dėl esamos padėties ir dėl artimiausių viešųjų finansų perspektyvų. Visi jūs puikiai žinote, kad ciklinis ekonomikos lėtėjimas, kuris vienaip ar kitaip buvo Lietuvoje neišvengiamas ir kurį itin paaštrino pasaulinė finansų krizė, lėmė staigų mūsų viešųjų finansų padėties blogėjimą. Jis prasidėjo 2008 m. antroje pusėje, bet problema buvo ta, kad tai ką mes gaudavome virš plano 2006-2007 m., tuoj pat vertėme nuolatiniams išipareigojimais, ilgus metus į priekį finansuoti įvairias išmokas, darbo užmokestį, pensijas, paramą, mažai galvojant, iš ko tas sumas dengsime ateityje. Pasaulio finansų krizė mūsų ciklinį nuosmukį pavertė staigiu nuosmukiu, todėl staigiai sumažėjo biudžeto pajamos, kurias anksčiau maitino iš „kaitimo“ augę ūkio sektoriai, todėl sparčiai ėmė didėti deficitas, kadangi realus mūsų deficitas yra struktūrinis, ne ciklinis. Tai yra jis susidaro ne todėl, kad laikinai mažėja biudžeto pajamos, o todėl, kad ilguoju laikotarpiu neatitinka finansavimo galimybių, ir ūkio galimų generuoti biudžetų pajamų. Todėl tą skirtumą, kad ir ne kartą mažintą, teko finansuoti skolintomis lėšomis, ir niekam ne paslaptis, kad reikiamų nuosmukiui suvaldyti rezervų, sukaupti vadinamaisiais geraisiais laikais mums nepavyko. Nieko nedarymas grėsė viena iš dviejų alternatyvų: 40 proc. BVP skolos jau 2009 m., jeigu kas nors mums būtų skolinęs, bet realesniu variantu laikyčiau daug mažesnę skolą, tačiau tai būtų reiškę tiesiog chaotišką biudžeto subalansavimą, kai gyventi tenka iš tiek, kiek surenkame pajamų. Tik bendromis Lietuvos žmonių, taip pat valstybės institucijų pastangomis mums pavyko stabilizuoti deficitą ties 9 proc. riba, skola 2009 m. neperlipo 30 proc. BVP, iš viso deficitas buvo sumažintas 12 proc. bendrojo vidaus produkto, iš tos bendros sumos maždaug penktadalį pasiekėme didindami mokesčius, bet likusią dalį pasiekėme mažindami įvairias viešojo sektoriaus išlaidas, tai yra taip, kaip rekomenduoja ekonomikos ekspertai. Taigi, padaryta didesnioji dalis darbo suvaldant viešųjų finansų deficitą, tačiau tai tikrai nėra viskas. Šiais metais projektuojamas biudžeto deficitas, atsižvelgiant į tai, ką Seimas patvirtino, valstybės biudžetą, savivaldybių biudžetus, Sveikatos draudimo fondo, taip pat ir socialinio draudimo fondo biudžetus, turėtų sudaryti maždaug apie 7,5 mlrd. Lt. Čia taip pat įvertinant ir tai, kad Finansų ministerija šiek tiek pakeitė makroekonominės projekcijas, dėl to tikisi šiais metais optimistiškesnio pajamų plano vykdymo. Mes turime pareigą, kadangi esame Europos Sąjungos nariai, sumažinti savo deficitą iki pamatinės vertės, numatytos Maastrichto sutartyje,

tai yra iki 3 proc. BVP, 2012 metais. Tai būtų maždaug 3 mlrd. Lt, skirtumas maždaug 4,5 mlrd. Lt, ir tai yra tas galvosūkis, kurį mes visi kartu turime išspręsti per artimiausius du metus. Yra keletas klausimų, kurie dažniausiai, jeigu nekeliame atvirai, tai manau, kad sukasi daugelio galvoje, ir aš iš karto pasistengsiu į juos atsakyti.

Pirmiausia, ar deficito nesumažins atsigaunantis ūkis? Galbūt reikėtų ūkį papildomai skatinti, kad augimas būtų spartesnis ir tokiu būdu išspręsti mūsų problemas. Pirmiausia norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad Finansų ministerija paprastai yra laikoma pesimistišku prognozuotoju, nors dažniausiai visada stengiasi būti tiesiog realisti, tačiau šiais metais Finansų ministerija yra viena iš mažumos, kuri jau šiais metais prognozuoja teigiamą ūkio augimą. Tačiau nereikia savęs apgaudinėti, mūsų ūkio augimas tikrai nebus tai, kas buvo ūkio augimas 2006 ar 2007 metais. Ūkio augimo varikliu bus eksportas. Eksportas niekada neduoda tokio pajamų fontano, kokį duoda statybos prekybos kreditavimo bumas. Todėl pajamų prieaugis artimiausiais metais bet kuriuo atveju bus veikiau kuklus. Tarptautinis valiutos fondas yra atlikęs skaičiavimus savo misijos metu ir labai aiškiai galima parodyti, kad net tuo atveju, jeigu mūsų ūkio augimas sudarys 6 ar 7 proc. kasmet, vis tiek mūsų iššūkis, mūsų uždavinys sumažės maždaug 1 mlrd.-1,5 mlrd. Lt iš 4,5 mlrd. Akivaizdu, kad to nepakanka. Būtina sau kelti uždavinį siekti kuo spartesnio ekonomikos augimo. Kai ką turime padaryti ir patys - sklandžiai įsisavinti Europos Sąjungos lėšas, vykdyti viešąsias investicijas, kurias finansuojame šiomis lėšomis, mažinti administracinę našta, paprastinti procedūras, tačiau tikėtis, kad staiga pratrūks toks augimo fontanas, kuris uždengs deficito skylę, ypač tada, kai lygiagrečiai auga skolos aptarnavimo išlaidos, būtų tiesiog neatsakinga.

Vienas iš neretai minimų pajamų šaltinių yra efektyvesnis valstybės turto valdymas, ir tai yra faktas, tačiau visų pirma, reikėtų, kad būtų duotas startas, bent jau centralizuotam nekilnojamojo turto valdymui. Mes kuriame tam kelią atveriančius įstatymų projektus – Seime turėjau garbės pateikti prieš kelias savaites. Tačiau taip pat reikia sau labai atvirai pripažinti, kad efektyvus turto valdymas, dažnai reikš dabar teikiamų, neefektyvių paslaugų atsisakymą, įvairių lengvatų atsisakymą ir koncentravimąsi tikrai į kapitalo grąžą akcininkui.

Antras klausimas, kuris dažnai kyla, ar nepakaktų efektyviau kovoti su šešėline ekonomika, kad būtų galima surinkti šiuo metu prarandamas biudžeto pajamas. Visuotinai sutinkame, kad šešėlinė ekonomika yra blogis, tačiau nemaža dalis visuomenės tą blogį toleruoja ir vienaip ar kitaip tame dalyvauja, nors tokiu būdu pati priverčia priimti jos gerove mažinančius įvairius sprendimus. Tai, kad biudžeto pajamos yra kritę labiau negu paaiškintų ekonomikos pagrindai arba pajamų elastingumai, taip pat rodo, kad šešėlinėje ekonomikoje yra rezervų, tačiau tikėtis, kad šešėlinė ekonomika yra tas rezervas, kuris gali padėti ant stalo 4

mlrd. Lt per du metus, yra nei pagrįsta, nei įmanoma. Kaip aš ir minėjau, didžioji dalis mūsų deficito yra struktūrinė, ne ciklinė, tai reiškia, kad nepriklausomai nuo ekonomikos ciklą ir atitinkamai verslo ar žmonių paskatų traukti į šešėlį ar iš jo išlįsti, mes negalime panaikinti savo deficito vien tik šia priemone, todėl turime sau užsibrėžti realistinius mokesčių vengimo mažinimo uždavinius, tačiau negalime tuo grįsti savo deficito sumažinimo lūkesčių. Šešėlinės ekonomikos klausimu tikrai siūlau nebandyti blefuoti. Neseniai yra buvęs toks pavyzdys vienos iš Europos Sąjungos valstybių narių, kuri bandė paaiškinti, kad visas savo deficito problemas išspręs tiesiog geriau administruodama mokesčius. To pasekmės buvo labai paprastos: rinkos, žinoma, tokiais stebuklais nepatikėjo, o šalies gelbėjimas per tą laiką, kol buvo bandoma ginčytis, pabrango tris kartus.

Trečias klausimas, ar negalima racionaliau naudoti išlaidas, daugiau taupyti, vykdyti struktūrines reformas ir taip pasiekti geresnį rezultatą. Tai daryti galime ir turime, tačiau siūlau žiūrėti tiesiai į akis.

Gerbiamasis V. Mazuronis manęs paklausė per Vyriausybės valandą, kaip atsitiko, kad pajamoms mažėjant beveik 30 %, išlaidos 2009 metais lyginant su 2008 m. sumažėjo tik 1 %? 2009 m. valstybės biudžeto išlaidos socialinėms išmokoms, sveikatos draudimui ir mokinio krepšeliui buvo didesnės 1 mlrd. 300 mln. litų nei 2008 m., o „Sodros“ išlaidos motinystei ir pensijoms – didesnės 1 mlrd. Taigi, iš viso beveik 2,5 mlrd. litų. Tai vis persikeliantis poveikis sprendimų, kurie buvo priimti 2008 m. – didinti įvairias išmokas ir kai kurių sričių finansavimą.

Akivaizdu, kad ūkis nukritus į 2006–2007 metų lygį, išlaidos dažnu atveju yra net didesnės negu 2008 metais. Taip, nuo 2010 metų dalis išlaidų buvo sumažinta Laikiniuojų išmokų mažinimo įstatymu, tačiau realiai į 2006–2007 metų lygį ar dar ankstesnius laikus grįžo tik kai kurios biudžeto išlaidos. Tokios, kaip valstybės tarnautojų darbo užmokestis, išskyrus statutinius, krašto apsaugos finansavimas ir kai kurie kiti dalykai, tačiau tai nėra didieji biudžetų skaičiai. Todėl taupyti ir ieškoti efektyvumo didinimo privalėsime visi vien todėl, kad galimybių didinti asignavimus įvairioms sritims neturime.

Tačiau vėlgi kviesčiau žiūrėti tiesiai į akis ir suprasti, kad sutaupyti 4,5 mlrd. litų išlaidų srityje reiškia ne biurokratų skaičiaus mažinimą, ne lengvųjų automobilių parko optimizavimą, ne mažesnes išlaidas komandiruotėms ar reprezentacijoms, ar kitus visuomenei patraukliai skambančius dalykus, – tai reikštų istisų sektorių privatizavimą, kurių teikiamas paslaugas tektų pirkti rinkoje iš savo kišenės.

Paskutinis ir dažniausias klausimas: kodėl tą turėtume daryti dabar? Ar negalime atidėti deficito mažinimo priemonių vėlesniam laikui, kai ekonomika sustiprės? Atsakymai yra du. Pirmas atsakymas yra teisinis, antras atsakymas yra visiškai ūkinis.

Kalbant apie teisinę pusę, Lietuva kaip Europos Sąjungos valstybė narė, privalo vykdyti išsipareigojimus, numatytus sutartyse ir Stabilumo ir augimo pakte. Nevykdant šių išsipareigojimų, mūsų atžvilgiu galėtų būti pritaikytos iki šiol niekada netaikytos sankcijos – sustabdyta Sanglaudos fondų parama, kuri šiandien yra vienintelis mūsų ūkio augimo nedeficitinis stimulus. Ar turime pagrindo kliautis viltimi, kad mūsų bus pasigailėta, jeigu mes nevykdysime savo išsipareigojimų, po šių metų pamokų, susijusių su valstybių skolomis ir šių skolų poveikiu kitoms valstybėms narėms, – esu tikra, kad ne. Nedidelės paklaidos, žinoma, vargu ar pakenks mūsų reputacijai, tačiau sąmoningas sprendimų atidėliojimas, tikintis stebuklo ir supratimo – tikrai taip.

Jau ši rugpjūtį turėsime informuoti Europos Sąjungos institucijas, kokių veiksmų ėmėmės ar ketiname imtis artimiausioje ateityje. Primenu, kad Taryba nenurodė Lietuvai, skirtingai nei Graikijai, kokia dalis konsolidavimo priemonių turėtų tekti 2011 metams, o kokia 2012 metams, tuo parodydama pasitikėjimą mūsų ketinimais, atsižvelgiant į kredibilitą 2009 ir 2010 metų elgseną. Todėl turime manevro laisvę, tačiau neturime laisvės piktnaudžiauti pasitikėjimu.

Tačiau daug svarbesnė, mano supratimu, yra ūkiškoji reikalo pusė. Nemažindami deficito mes niekada nestabilizuosime skolos, kuri net ir pritaikius deficito augimą stabdančias priemones, auga sparčiau nei pageidautina. Nesiimant priemonių valstybės skola apie 2014 m. priartės prie 60 proc. BVP ir nenustos augti toliau. Taigi, apie jos mažinimą galima pamiršti. Tačiau daug skaudesnis yra kitas skaičius. Tokios skolos aptarnavimo prieaugiui reikės atiduoti visą pajamų prieaugį ir jau 2014 metais skolos aptarnavimui atiduotume 3,5 mlrd. litų.

Jeigu deficitas būtų sumažintas iki 3 proc. vertės 2012 metais, skola stabilizuotųsi ties 43 proc., o būdami drausmingi ir toliau, galėtume ją pradėti net ir šiek tiek mažinti - skolai aptarnauti daugiausia atiduotume apie 2,5 mlrd. litų, o vėliau tos sumos imtų mažėti.

Lietuva iki šiol įrodė, kad jai rūpi skolos dinamika ir tvarumas. Šiuo metu, kai šalis net ir su pakankamai solidžia finansų būkle skelbia kuo įtikinamesnius biudžeto deficito mažinimo planus, nerūpestingumo demonstravimas atrodytų daugiau negu neatsakingai, ypač turint minty tai, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, įrodžiusi darbais, kad tokius sprendimus yra įmanoma įgyvendinti, ką kitoms šalims dar tik reikės padaryti.

Tai kokių priemonių galime imtis po to, kai tiek daug padarėme per pastaruosius dvejus metus? Visų pirma, išsaugokime tai, kas yra padaryta. Tie darbo užmokesčių sumažinimai, dėl kurių yra apsispręsta anksčiau, negali tiesiog imti ir grįžti į 2008 m. buvusių lygius. Deficitas dėl to automatiškai padidėtų keliais šimtais milijonų litų, kartu padidindamas ir skolinimosi poreikį. Negalime turėti iliuzijų, kurių galbūt buvo 2008 metų pabaigoje, kad staiga

kilusios biudžeto problemos staiga ir dings. Todėl būtina pritarti įstatymų projektams, kurie pratęsia sumažinimus iki Konstitucinio Teismo išaiškinimuose paminėtų aplinkybių.

Taip, toks darbo užmokesčio mažinimas veikia nebūtinai motyvuojančiai, ypač aukščiausios kvalifikacijos ir geriausių specialistus, kurių viešajame sektoriuje tikrai netrūksta. Tačiau tikiu, kad būtent tie žmonės geriausiai ir suvokia situaciją ir sutiks kuri laiką dirbti daugiau už mažiau, jeigu matys perspektyvą, kad vietoj esamos nelanksčios sistemos, kuri beveik vienodai vertina ir aktyvų iniciatyvų žmogų, ir mažai pridėtinės vertės kuriantį biurokratą, pagaliau pereisime prie sisteminių sprendimų, leidžiančių už tuos pačius, mažesnius pinigus turėti mažiau, bet kokybiškų geriau apmokamų specialistų.

Atskirai norėčiau paminėti pervedimus į pensijų fondus. Žinia, kad „Sodros“ negalint kofinansuoti savo 50 proc., kas būdavo anksčiau, visi pervedimai yra finansuojami iš Stabilizavimo fondo. Padidinę atskaitymus į pensijų fondus, tiems atskaitymams finansuoti sunaudotume visą šį fondą per artimiausią laikotarpį, bet čia privalome subalansuoti interesus tiek tų žmonių, kurie dalyvauja pensijų kaupime, tiek ir tų, kurie jame nedalyvauja, nes stabilizavimo fondą kaupiame visi. Taigi, galiausiai įmokų atstatymas ir finansavimas iš Stabilizavimo fondo net ir dalyvaujančių kaupime interesus apsaugotų tik artimiausiems keletui metų, bet neduotų ilgalaikio atsakymo, ką darysime toliau. Tą atsakymą turi duoti „Sodros“ pensijų reforma, o ne atsitiktiniai sprendimai.

Atskirai norėčiau apsistoti ties „Sodros“ situacija. Apie pusę viešųjų finansų deficito yra „Sodros“ deficitas. Galime jį ignoruoti ir sakyti, kad šis deficitas turi būti perdengtas atitinkamu pertekliumi valstybės biudžete. Eidami šiuo keliu rizikuojame pasiekti, kad 2012 m. valstybės biudžeto išlaidos sudarys apie 12 mlrd. litų. Informacija palyginimui: šiais metais biudžeto išlaidos net ir po stiprių apkarpyimų sudaro daugiau negu 16,5 mlrd. litų, iš jų – 2,5 mlrd. litų bus skolos aptarnavimo išlaidos. Užduokime sau klausimą, kas lieka viešosioms paslaugoms? Akivaizdu, kad nieko. Turėtume tokio kuklumo viešąsias paslaugas kaip Lotynų Amerikos šalys, nors esame Europos Sąjungos nariai ir žvalgomės į gerovės valstybės modelį.

Tačiau turime sričių, kur Europos Sąjungos gerovės valstybę lenkiame taip, tarsi persiskirstytume per biudžetus mažiausiai 45 proc. bendrojo vidaus produkto. Ir šiuos klausimus turime išspręsti nedelsiant. Visų pirma, kalbu apie motinystės išmokas, kurių nepadengia šiai draudimo rūšiai nustatytas draudimo įmokos tarifas ir kurios yra labai dosnios net ir matuojant Europos Sąjungos standartais. Tai galima išspręsti dviem būdais: didinant įmokų tarifą arba mažinant išmokų dosnumą.

Tačiau svarstant apie tarifo didinimą reikia prisiminti du dalykus. Pirma, nors per biudžetus perskirstome ir ne daug, vis dėlto pagal darbo apmokestinimą esame pirmajame

Europos Sąjungos valstybių narių dešimtuose. Kitas svarbus momentas yra tas, kad Lietuvos eksportas tik tam tikruose segmentuose konkurencingas dėl savo kokybės. Daugiau konkurencingas dėl mažesnių darbo jėgos kaštų. Vadinasi, didindami šiuos kaštus rizikuojame nupjauti šaką, ant kurios sėdi mūsų ūkio atsigavimas.

Motinstės išmokų dosnumo sąsajos su gimstamumu taip pat gana spekuliatyvios ypač ilgesniu laikotarpiu, ir tam pakanka pasilyginti su Estija, kuri mus lenkia net ir gimstamumu su kuklesnėmis išmokomis. Galiausiai reikia nepamiršti labai paprasto dalyko, kad tie vaikai, kurių gimstamumą mes skatiname, ir bus tie žmonės, kurie turės gražinti milžiniškas skolas, ir bus priversti tenkintis kukliomis viešosiomis paslaugomis ir dideliais mokesčiais.

Kitas klausimas, kuris kyla „Sodrai“, yra tas, kad „Sodra“ susiduria ne tik su trumpo ir vidutinio laikotarpio iššūkiais, bet ir su visuomenės senėjimu. Todėl laikas priimti esminius sprendimus dėl „Sodros“ pensijų dalies. Vienas sprendimas, kuris neišvengiamas, nepriklausomai nuo pensijų architektūros yra pensinio amžiaus ilginimas. Kad tas sprendimas neišvengiamas buvo aišku jau seniai. Paskaitykite 2005 metų konvergencijos programą, kur tai parašyta, tačiau niekas nebuvo daroma iki šiol.

Kodėl sprendimų reikia šiandien? Ne tik milžiniškų deficitų kamuojamos šalys, bet ir tos šalys, kurios turi gerokai stabilesnius viešuosius finansus, tokios kaip Vokietija ar Danija, siekdamos atsikovoti ar išlaikyti rinkų pasitikėjimą, viena po kitos skelbia savo taupymo planus. Lietuvai kol kas sekėsi remtis sėkminga 2009–2010 metų patirtimi, tačiau praėties pasiekimų nepakaks, jeigu tolesni veiksmai nebus paskelbti ar bus paskelbti neįtikinami veiksmai. Pavyzdžiui, kad viską išspręstų ekonomika ar kova su šešėliu. Kol skolinamės, tol pasitikėjimas mums yra esminis, o galimybės nesiskolinti artimiausioje ateityje nenusimato.

Rinkų pasitikėjimas mumis tiesiogiai įtakoja ir mūsų verslo bei piliečių galimybes plėtoti veiklą ir skolintis, pavyzdžiui „VILIBOR“, nekalbant jau apie turimų paskolų gražinimą. Todėl sprendimai teikiami ne su biudžetu, ne rudenį, o šiandien. Vien dėl 9 mėnesių dėsnio pakeista motinstės tvarka, net jeigu ją priimsime šį mėnesį, pilnai galės įsigaliooti tik nuo kitų metų vidurio skiriamoms pašalpoms, vadinasi, struktūrinis deficito pagerėjimas bus pasiektas realiai tik 2012–2013 m. sandūroje. Sprendimai dėl anksčiau priimtų sumažinimų išsaugojimo, kalbu apie darbo užmokestį visų pirma, suteiks daugiau aiškumo planuojant kitų metų biudžetus, nes panaikins iliuzijas, kad šie sumažinimai gali tiesiog „atšokti“ be jokio finansinio pagrindimo. Sprendimai dėl pensinio amžiaus ilginimo aiškiai indikuos, kad „Sodros“ reforma pagaliau prasideda. Jeigu manęs kas nors paklaustų, koks klausimas šiandien yra vertas nacionalinio susitarimo, „Sodros“ pensijų reformą paminėčiau pirmiausia, nes tai tas iššūkis, kurio pakaks dar kelioms Vyriausybėms. Nepritarsiantys sprendimui šiandien rizikuoja,

kad po kelių metų jiems reikės vadovauti Vyriausybei, kuriai reikės pateikti sprendimą dėl pensinio amžiaus pailginimo keletu metų vienu ypu, kaip atsitiko Graikijoje, užuot tai padarius nuosekliai, per keliolika metų, kas siūloma šiandien. Ar galime šiandien nedaryti nieko? Prisiminkime, kad šiandien teikiami sprendimai perviršinio deficito nepanaikina, tik padės jį reikšmingai sumažinti. Tai maždaug trečdalis likusio mums darbo. Dar du trečdalius reikės padaryti papildomai sudarant sąlygas augti ūkiui, mažinant šešėlinę ekonomiką, ieškant išlaidų ir ūkio valdymo efektyvumo rezervų, o galbūt ir kitomis priemonėmis, jeigu to nepakaks. Esamomis sąlygomis, kai pasaulio finansų rinkos baiminasi viešųjų finansų krizės, klausimas, ar kas nors investuotų į „olimpinę ramybę“ demonstruojančią šalį ir jos deficitą, yra veikiau beprasmiškas. Paklauskite savęs, ar skolintumėt kaimynui, kuris tik žada gražinti skolas. Todėl privalome apsaugoti žmones nuo chaotiško susibalansavimo, kuris galėtų grėsti, kadangi geriausia tokio chaoso pasekmė būtų TVF programa. Blogesnių pasekmių net nenorėčiau minėti. Taigi nieko nedarymas ar bandymas pardavinėti nerealius planus reikštų tą patį, ką reiškia Graikijai – dar didesnę šalies finansų gelbėjimo kainą. Čia norėčiau priminti, kad šalies finansai nėra valdžios finansai, nėra finansų ministrės finansai, nėra Seimo ar Vyriausybės finansai. Tai yra piliečių finansai. Todėl nieko nedarymas, mano supratimu, būtų nusikalstamas piliečių atžvilgiu. Ačiū jums už dėmesį.